

Received-Makale Geliş Tarihi 15.02.2026
Published-Yayınlanma Tarihi 31.03.2026
Volume-Cilt (Issue-Sayı), ss/pp 13 (129),588-599

Research Article /Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.19360609

Doç. Dr. Gülferah Çorapçıoğlu

<https://orcid.org/0000-0002-4748-3009>

İstanbul Arel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul / TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/03natay60>

Mina Denghan

<https://orcid.org/0000-0001-9878-5616>

İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, İstanbul / TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/03natay60>

Huzurevi Açık Alanlarında Çevresel Algıya Dayalı Kullanım Tercihleri: Tahran/İran Örneği

Environmental Perception–Based Use Preferences in Nursing Home Outdoor Spaces: A Case Study of Tehran, Iran

ÖZET

Mimarlıkta çevre psikolojisi, kullanıcıların gereksinimlerini anlayarak yaşanabilir çevreler yaratmak için vazgeçilmez bir alandır. Çevre psikolojisi ile mimarlık arasındaki bu bağ, özellikle huzurevi gibi özel kullanıcı gruplarına yönelik alanlarda büyük bir önem taşımaktadır. Yaşlılık döneminde bireylerin yaşam memnuniyetini belirleyen unsurlar yalnızca fiziksel sağlık veya sosyal destekle sınırlı değildir. Yaşanan çevrenin niteliği ve bu çevreyle kurulan ilişki önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, yaşlı bireylerin mekânsal tercihleri incelendiğinde, erişilebilir, güvenli ve sosyal etkileşimi destekleyen çevrelerin yaşam doyumunu artırdığı görülmektedir. Özellikle açık alanlar, yaşlı bireylerin fiziksel aktivite yapabilmelerine, doğayla temas kurmalarına ve sosyal ilişkilerini sürdürülebilmelerine olanak tanıyarak fiziksel ve psikolojik iyilik hâlini destekleyen önemli mekânsal bileşenler arasında yer almaktadır. Bu noktada, yaşlı bireylerin çevreyle kurdukları ilişkiyi anlamaya odaklanan çevre psikolojisi yaklaşımı, huzurevi açık alanlarının değerlendirilmesi ve tasarımına yönelik önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Bu bilgiler doğrultusunda makalede; çevre psikolojisi bileşenleri temelinde gerçekleştirilen sorgulamalar aracılığıyla huzurevlerinin açık alanlarına ilişkin kullanıcı görüş ve ihtiyaçlarının belirlenmesi ve yaşlı dostu mekân tasarımına yönelik yeni yaklaşımların geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini olarak İran-Tahran'daki üç huzurevi seçilerek toplam 383 katılımcı ile anket yapılmıştır. Çalışmada kullanılan memnuniyet anketinde elde edilen verilerin değerlendirilmesi için SPSS 22.0 paket istatistik programı kullanılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri ve sorulara vermiş oldukları yanıtlar betimsel istatistik analizleri gerçekleştirilerek frekans ve yüzde değerleri incelenmiştir. Huzurevi kullanıcılarının çevresel algı ve memnuniyet düzeyleri çok boyutlu olarak incelenerek yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum ve huzurevinde kalış süresi gibi demografik değişkenlerin mekân algısına etkileri ortaya koymuştur. Huzurevlerinin açık alanlarında işlevsel ve estetik gereksinimlerin dengeli sunulmasını kullanıcı memnuniyetini artırdığı sonucu dikkate alınarak veri temelli, kullanıcı odaklı ve yaşlı dostu tasarım önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Huzurevi, Çevre psikolojisi, Tahran

ABSTRACT

In architecture, environmental psychology is an indispensable field for creating livable environments by understanding the needs of users. This link between environmental psychology and architecture is of great importance, especially in areas catering to specific user groups such as nursing homes. Factors determining life satisfaction in old age are not limited solely to physical health or social support. The quality of the living environment and the relationship established with that environment play a significant role. In this context, when examining the spatial preferences of older individuals, it is observed that accessible, safe environments that support social interaction increase life satisfaction. Open spaces, in particular, are among the important spatial components that support the physical and psychological well-being of older individuals by allowing them to engage in physical activity, connect with nature, and maintain social relationships. At this point, the environmental psychology approach, which focuses on understanding the relationship older individuals have with their environment, offers an important theoretical framework for the evaluation and design of open spaces in nursing homes.

Based on this information, this article aims to determine user opinions and needs regarding the open spaces of nursing homes through inquiries conducted on the basis of environmental psychology components, and to develop new approaches to age-friendly space design. Three nursing homes in Tehran, Iran, were selected as the sample for the study, and a survey was conducted with a total of 383 participants. The SPSS 22.0 statistical software package was used to evaluate the data obtained from the satisfaction survey. Descriptive statistical analyses were performed on the demographic characteristics of the participants and their responses to the questions, and frequency and percentage values were examined. The environmental perception and satisfaction levels of nursing home users were examined in a multidimensional way, revealing the effects of demographic variables such as age, gender, education, marital status, and length of stay on spatial perception. Considering the finding that providing a balanced approach to functional and aesthetic needs in the open spaces of nursing homes increases user satisfaction, data-based, user-oriented, and age-friendly design proposals were developed.

Keywords: Nursing home, Environmental psychology, Tehran.

1. GİRİŞ

Dünya genelinde yaşlı nüfusun artması, demografik yapıda bir dönüşüm ortaya koymakta ve bu dönüşüm yaşlı bireylerin sosyal refah düzeyinin yükseltilmesini ve destek hizmetlerinin geliştirilmesini gerektirmektedir. Yaşlı bireyler fiziksel beceriler, ruh sağlığı, bağımsızlık ve enerji seviyeleriyle ilgili farklı problemlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu noktada, yaşlıların fiziksel, zihinsel ve sosyal ihtiyaçlarını destekleyen merkezler olarak huzurevi planlamasının önemi ortaya çıkmakta ve tasarım detayları bireylerin yaşam kalitesini artırabilmektedir (Dehkordi ve ark., 2024). Bu noktada psikoloji bilim alanının bir alt dalı olan, insan davranışları ve çevre arasındaki etkileşimi konu edinen ve günümüzde çok disiplinli bir araştırma alanı oluşturan “çevre psikolojisi” alanından yararlanılması söz konusu olmaktadır. Fiziki çevrenin insan üzerindeki psikolojik ve davranışsal etkilerinin incelenmesi konusunu ele alan çevre psikolojisi yaklaşımı, yaşlı bireylerin değişen fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir çerçeve sunmaktadır (Bonnes ve ark., 2009). Fiziki çevrenin planlanmasının insan ile çevre arasındaki etkileşimi güçlendirecek ve olumsuz yaşam koşullarını en aza indirecek şekilde gerçekleştirilmesi alanında, çevre psikolojisi önemli bir rol oynamaktadır (Vural, 2020). Gifford (2007) nin belirttiğine göre; çevre psikolojisi, birey ile yaşadığı mekân arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Günlük yaşamda geçirilen mekânlar kişinin sosyal çevresi olarak kabul edilir ve bu mekânlarla olan psiko-sosyal ilişkiler araştırılır. İnsan, çevresinden etkilenirken aynı zamanda çevresini de değiştirebilir (Gifford, 2014). Bu bağlamda “çevrenin bireyler üzerindeki etkili olduğu kabulünün yanı sıra, bireylerin de çevre üzerinde etkili olduğu gerçeğinin bir arada değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Yakın dönem estetiğinde bu anlayış, simgeleştirme terimiyle isimlendirilmiştir (Altuncu, 2016). Bu konuyla ilişkili olarak ise “çevresel algı” kavramı ortaya çıkmaktadır. Bu kavram çevre psikolojisinin bir alanı olup, insanların çevrelerini nasıl algıladıklarını araştırır. Bu süreç, insanların yaşadıkları çevreyle ilgili zihinsel tasarımlar oluşturmasını, mekânların özelliklerinin insan davranışlarını nasıl etkilediğini anlamaya yönelik soruları içerir. Norberg-Schulz tarafından yapılan varoluşsal mekân kavramında; “mekân, çevrenin insana göreli durumu” olarak ifade edilmektedir. Mekân kavramında en önemli paradigmanın insanın varoluşsal gerçeği olduğu ve mekânla ilişki kuran insanın önce en somut yararsal olana ulaşarak, somutla olan deneyimlerinden soyut bir tanıya vardığı belirtilmektedir. Varoluşsal mekânın toplumun kültürel, simgesel ve deneyimsel koşullarıyla ilişkili olarak oluştuğu vurgulanmaktadır (Schulz, 1963). Karadağ ve Turut (2013) ise çevresel algıyı bireylerin yaşam deneyimlerinden edindikleri bilgilerin zihinsel bir süreçle anlamlandırılması olarak açıklamakta, insanların çevrelerindeki düzenlilikleri ayırt ederek ve simgeler aracılığıyla mekânları algıladıklarını belirtmektedirler (Karadağ ve Turut, 2013). Bu görüşe göre çevresel algı kavramı, insan ile çevresi arasındaki ilişkiyi etkileyen psikolojik ve mekânsal faktörlerin bütünü olarak değerlendirilebilir.

Mekânsal psikoloji alanında yapılmış araştırmalar, bazı çevresel özelliklerin insan duygularını olumlu yönde etkileyebileceğini göstermiştir. Araştırmalar bireylerin doğayı yansıtan unsurları bulunduran alanlarda olduklarında ya da bu yönde bir algıları bulunduğu kendilerini daha rahat ve dingin hissettiklerini ortaya koymaktadır (Nielsen ve ark., 2021). Bu doğrultuda, çevre psikolojisi tasarım ilkelerinin benimsendiği ve doğal unsurların mekân kullanıcılarının iyi olma hallerini desteklemek amacıyla ön plana çıkarılan çalışmalar yapılmaktadır (Yurgün, 2020; Richardson ve Butler, 2022; Şahin ve Satici, 2022; Sethuraman, 2023). Tasarımcılar bu bulguları belirli çevresel boyutların olumlu psikolojik etkisini artırmak için benimsemiş olsalar da insanların mekânın özelliklerini sezgisel olarak değerlendirebileceklerine dair ve bunun yanı sıra çevresel özelliklerin insan algılarıyla karşılaştırıldığı çalışmalar sınırlıdır. Oysaki bireylerin çevresini değerlendirmesiyle memnuniyet düzeyi belirlenirken, mevcut koşulların da bireyin zihinsel süreçleri arasındaki uyumun da değerlendirilmesi önemli olabilmektedir.

Mimarlıkta çevre psikolojisi, kullanıcıların gereksinimlerini anlayarak insan merkezli tasarım yaklaşımlarını benimsemek ve daha yaşanabilir çevreler yaratmak için vazgeçilmez bir alandır. Çevre psikolojisi ile mimarlık arasındaki bu bağ, özellikle huzurevi gibi özel kullanıcı gruplarına yönelik alanlarda büyük bir önem taşımaktadır. Bu mekanların yaşlıların hayatlarının geri kalanını huzurlu geçirebilecekleri bir çevre sağlamalarının gerekliliği pek çok bilimsel araştırmada vurgulanmakta ve tasarımları için gerekli mekânsal standartların belirlenmesinin önemi belirtilmektedir. Sarı ve Uçar, (2024) yaptıkları çalışmada, yaşlılar için uygun tasarımların fiziksel ve duygusal destek sağlayarak daha sağlıklı bir yaşlanma deneyimi sunabileceğini belirtirken, bununla birlikte doğa ile ilişkili ortamların rahatlatan ve tedavi edici bir etkisi bulunduğunu ve doğa terapisinin yaşlılar üzerinde olumlu etkileri olabileceğini vurgulamaktadırlar (Sarı ve Uçar, 2024). Nitekim genel olarak açık veya yeşil alanların insanlar üzerindeki etkisi pek çok araştırmada yaygın olarak incelenmiştir (Moor ve ark., 2022). Bu konu ile ilgili olarak Çapcıoğlu ve Alpay, (2019) yaptıkları çalışmada, huzurevlerinin açık alanlarının, yaşlıların sosyal,

psikolojik ve fiziksel ihtiyaçlarını hangi oranda karşıladığına dair araştırmaların yetersizliğini ve huzurevi bahçelerinin kuruluş amaçlarına hizmet edip etmediği konusunda kapsamlı çalışmaların eksikliğini belirtmektedirler (Çapcıoğlu ve Alpay, 2019). Benzer bir görüşle, Altunay ve Özkul (2022); binaların çevre düzenlemesinin yaşlıların günlük ihtiyaçlarını karşılamak için destekleyici olmasının gerekliliğini belirtirken ayrıca çevrenin bireyler tarafından belirlenen ölçütlere uygunluğunu sorgulamanın önemine değinmektedirler (Altunay ve Özkul, 2022). Bu görüşler doğrultusunda huzurevlerinin tasarımında, çevre psikolojisi yaklaşımının benimsenmesinin, yaşlı bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlıklarını destekleyecek bir ortam sunmak açısından büyük bir potansiyele sahip olduğu söylenebilmektedir.

Mevcut literatür incelendiğinde, huzurevlerinde çevre psikolojisi değişkenleri ile çevresel niteliklerin bütüncül bir yaklaşımla ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, İran özelinde bu konu ile ilgili araştırmaların yetersiz olması, çalışmanın ilgili literatüre katkı sunma potansiyelini güçlendirmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda çalışmada; İran/Tahran'da yer alan üç huzurevinin açık alanlarında yer alan tasarım bileşenleri çevre psikolojisi perspektifi doğrultusunda kullanıcı algıları üzerinden değerlendirilmiş ve elde edilen veriler, kullanıcıların demografik özellikleri dikkate alınarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda, Tahran'daki huzurevlerinde yaşayan bireylerin çevresel memnuniyet düzeyi, çevre psikolojisi kuramları temel alınarak geliştirilen ölçütler aracılığıyla incelenmiştir.

2.KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Yaşlılık Döneminde Memnuniyet ve Mekânsal Tercihler

Yaşlılık döneminde bireylerde, fiziksel değişimlerin yanı sıra ekonomik sorunlar, emeklilik, çocukların ayrılması ve kayıplar vb. faktörlerin etkisi sonucunda psikolojik sorunlar oluşabilmektedir. Bu nedenle bu dönemde sunulan hizmetlerin özenli olması önem taşımaktadır (Eser ve ark., 2010). Yaşlı insanların bir arada yaşadığı ve onlara hizmet sunan merkezler; “yaşlı bakım evi” veya “huzurevi” olarak adlandırılmakta, kişiler iyi durumda olmasına rağmen huzurlu bir yaşam için bu merkezleri seçebilmektedir. Bu seçim fiziksel güçsüzlükle ilgili olmayıp, insanların yaşlandıkça yaşamlarını sürdürmek konusunda farklı yollar seçebilme ihtimalini göstermektedir (Efe ve Aydemir, 2015). Ayrıca özellikle büyük şehirlerde, yaşlıların gündüzleri zaman geçirebilecekleri ve aktiviteler yapabilecekleri kulüpler kurulması için hazırlıklar vardır (Polat, 2016). Bir huzurevinin yaşlılar için gerekli konforu sağlaması ve açık yeşil alanlarının bulunması önemlidir. Bu merkezlerin şehir dışında olmaması ve kullanıcıların sosyal aktivitelere erişiminin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca insanların yaşlandıkça kendilerine ait bir alan arayışında olabilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle huzurevi tasarımlarında yaşlıların kontrolünde olan özel mekanların bulunması ve böylece kendilerini evlerinde gibi hissetmeleri sağlanmalıdır (Üçok, 2018). Gelişmiş ülkelerde, yaşlanmayla ilişkili sorunların öngörülmesi ve bu sorunların yol açtığı yükün azaltılması amacıyla rehabilitasyon hizmetleri, danışmanlık merkezleri ve tıbbi merkezler gibi çeşitli programlar oluşturulmaktadır (Majdi ve ark., 2011). Ancak, birçok az gelişmiş ülkede olduğu gibi İran'daki yaşlı nüfusta yaşa bağlı kronik hastalıkların epidemiyolojisi yeterince bilinmemektedir. Yaşlı nüfusun oranı pek çok ülkeye kıyasla daha düşük olsa da giderek artan yaşlı nüfusun özel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için uygun politikaların ve sürdürülebilir programların tasarlanmasına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, yaşlı nüfusun sağlık durumunun kapsamlı biçimde analiz edilmesi gerekmektedir. Ayrıca geliştirilecek programların diğer ülkelerde uygulanan programlarla karşılaştırılabilir olması ve yaşlı dostu hizmetlere ve ortamlara erişimi destekleyecek uygun altyapı ile uyumlu olması önem taşımaktadır (Eliasi ve ark., 2017).

Yaşlı bireyler arasında fiziksel, zihinsel ve beslenmeye ilişkin gereksinimler konusunda bilgi ve farkındalık arttıkça, bireylerin yaşlanma sürecine daha iyi uyum sağlayabildikleri görülmektedir. Bu durum, yaşlanma sürecinin geciktirilmesine veya yaşlanmaya bağlı sorunların azaltılmasına katkı sağlayarak bireylerin sağlık düzeyinin ve yaşam kalitesinin artmasına yardımcı olmaktadır (Nikpour ve Hasanakizadeh, 2020). Bu doğrultuda, sağlık alanında çalışan profesyonellerin ve uygulayıcıların, yaşlanma ve yaşlanmayla ilişkili hastalıklar ile engelliliklerin önlenmesi veya etkilerinin azaltılması amacıyla toplumu bilgilendirmeye yönelik etkili müdahale programları tasarlamaya ve uygulamaya odaklanmaları önerilmektedir. Bunun yanı sıra, sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi ve sosyal desteğin artırılmasına yönelik psikososyal müdahaleler yaşlı bireylerde sosyal izolasyonu azaltarak yaşam kalitesinin iyileştirilmesine katkı sağlayabilmektedir. Refah politikaları kapsamında uzun vadeli öneriler ise toplumda yaşlanmaya yönelik tutumların değiştirilmesini, kuşaklar arası programların teşvik edilmesini ve yaşlılara yönelik istismar ve ihmalin önlenmesine yönelik destekleyici sosyal hizmetlerin geliştirilmesini içerebilir (Mokhtari ve ark., 2019).

Yaşlılık döneminde bireylerin yaşam memnuniyetini belirleyen unsurlar yalnızca fiziksel sağlık veya sosyal destekle sınırlı değildir; aynı zamanda yaşadıkları çevrenin niteliği ve bu çevreyle kurdukları ilişki de önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, yaşlı bireylerin mekânsal tercihleri incelendiğinde, erişilebilir, güvenli ve sosyal etkileşimi destekleyen çevrelerin yaşam doyumunu artırdığı görülmektedir. Özellikle açık alanlar, yaşlı bireylerin fiziksel aktivite yapabilmelerine, doğayla temas kurmalarına ve sosyal ilişkilerini sürdürebilmelerine olanak tanıyarak hem fiziksel hem de psikolojik iyilik hâlini destekleyen önemli mekânsal bileşenler arasında yer almaktadır. Açık alanlar; yürüyüş yapma, dinlenme, sosyalleşme ve doğayla etkileşim kurma gibi günlük aktiviteleri destekleyerek yaşlı bireylerin bağımsızlıklarını sürdürmelerine ve yaşamdan duydukları memnuniyetin artmasına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda yeşil alanlar, temiz hava, doğal ışık ve görsel peyzaj unsurları gibi çevresel özellikler stresin azalmasına, ruh hâlinin iyileşmesine ve bilişsel işlevlerin desteklenmesine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen mekânsal düzenlemelerde açık alanların erişilebilir, güvenli ve kullanıcı ihtiyaçlarına duyarlı biçimde tasarlanması büyük önem taşımaktadır. Özellikle kurumsal bakım ortamlarında yaşayan yaşlı bireyler açısından açık alanlar, kapalı mekânların sınırlayıcı etkisini azaltan ve bireylerin çevreyle etkileşim kurmasına olanak tanıyan önemli mekânsal kaynaklar olarak değerlendirilmektedir. Huzurevlerinde tasarlanan açık alanlar, yalnızca fiziksel aktiviteyi destekleyen alanlar değil; aynı zamanda dinlenme, sosyalleşme, doğayla temas kurma ve psikolojik iyilik hâlini güçlendirme potansiyeline sahip çevresel düzenlemeler olarak ele alınmalıdır. Bu nedenle açık alanların kullanıcıların algıları, ihtiyaçları ve davranışları dikkate alınarak planlanması, yaşlı bireylerin mekânsal deneyimlerini ve yaşam memnuniyetlerini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu noktada, yaşlı bireylerin çevreyle kurdukları ilişkiyi anlamaya odaklanan çevre psikolojisi yaklaşımı, huzurevi açık alanlarının değerlendirilmesi ve tasarımına yönelik önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bu doğrultuda bir sonraki bölümde, huzurevi açık alanları çevre psikolojisi perspektifinden ele alınarak değerlendirilmektedir.

2.2. Huzurevi Açık Alanlarının Çevre Psikolojisi Perspektifinden Değerlendirilmesi

Çevre psikolojisi bağlamında mekânın kullanıcı tarafından algılanması ve değerlendirilmesi çeşitli bileşenler aracılığıyla açıklanmaktadır. Bu bileşenler, mimari çevrenin kullanıcı deneyimi üzerindeki etkilerini anlamaya yardımcı olmakta ve özellikle yaşlı bireylerin bulunduğu mekânların tasarımında önemli bir rol oynamaktadır. Huzurevi açık alanlarının çevre psikolojisi bağlamında değerlendirilmesinde çeşitli bileşenler dikkate alınmaktadır. Bu kapsamda açık alanlar; algısal ve duyuşsal çevre bileşenleri, işlevsel ve mekânsal tasarım bileşenleri ile sosyal ve davranışsal bileşenler olmak üzere farklı kategoriler altında ele alınabilmektedir.

Algısal ve duyuşsal çevre bileşenleri kapsamında duyuşsal uyaranlar, estetik ve algılama yeteneği (okunabilirlik) gibi unsurlar yer almaktadır. İşlevsel ve mekânsal tasarım bileşenleri ise erişim (erişilebilirlik), konfor, emniyet ve güvenlik ile mekânsal uygunluk gibi alt bileşenleri içermektedir. Sosyal ve davranışsal bileşenler kapsamında ise sosyal etkileşim (kollektivizm), bireyselleştirme (kişiselleştirme) ve mekânsal anlam gibi unsurlar değerlendirilmektedir. Bu kategoriler birlikte ele alındığında, huzurevi açık alanlarının yalnızca fiziksel bir çevre düzenlemesi olmadığı; aynı zamanda kullanıcıların algısını, davranışlarını ve mekânsal memnuniyetini etkileyen çok boyutlu bir sistem olduğu görülmektedir. Bu bileşenler ayrıntılı olarak ele alındığında, huzurevi açık alanlarının kullanıcı deneyimini etkileyen çok sayıda çevresel unsur içerdiği görülmektedir.

- Duyusal uyaranlar, ışık, renk, bitkisel düzenlemeler, su öğeleri, doğal sesler ve farklı yüzey dokuları gibi çevresel unsurlar aracılığıyla yaşlı bireylerin açık alan deneyimini zenginleştirmektedir. Dengeli ve sakinleştirici duyuşsal uyaranların kullanılması, özellikle huzurevi bahçelerinde stresin azalmasına ve bireylerin doğayla daha güçlü bir bağ kurmasına katkı sağlamaktadır (Chen ve ark., 2022).
- Estetik bileşeni, açık alanların görsel kalitesi ile ilişkilidir. Peyzaj düzeni, bitkisel kompozisyon, malzeme uyumu ve mekânsal düzen estetik algıyı şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Estetik açıdan nitelikli huzurevi bahçeleri, yaşlı bireylerin mekânı daha çekici ve davetkâr olarak algılamasına yardımcı olmakta ve açık alan kullanımını teşvik etmektedir (Brady ve Prior, 2020).
- Algılama (okunabilirlik) bileşeni, mekânın kullanıcılar tarafından kolay anlaşılabilir olmasını ifade etmektedir. Açık ve anlaşılır dolaşım aksları, belirgin mekânsal odak noktaları ve yön bulmayı kolaylaştıran düzenlemeler, yaşlı bireylerin mekânda daha bağımsız hareket edebilmesine olanak

tanımaktadır. Bu durum özellikle huzurevi açık alanlarında kullanıcıların çevreye daha hızlı uyum sağlamasını desteklemektedir (Thompson, 2018).

- Erişim (erişilebilirlik) bileşeni, kullanıcıların mekâna kolay ve güvenli şekilde ulaşabilmesi ile ilişkilidir. Engelsiz dolaşım yolları, rampalar, uygun eğimli yürüyüş yolları ve açık alanlar arası süreklilik huzurevi açık alanlarının erişilebilirliğini artırmaktadır. Yaşlı bireylerin fiziksel hareket kabiliyetindeki değişimler göz önünde bulundurulduğunda erişilebilir tasarım yaklaşımı mekânsal kullanımın sürdürülebilirliği açısından önemli bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir (Nasar, 2011).
- Konfor bileşeni, açık alanların fiziksel ve psikolojik açıdan kullanıcıya rahatlık sağlamasıyla ilişkilidir. Gölge alanlar, rüzgâr kontrolü, ergonomik oturma elemanları ve iklimsel koşullara uygun peyzaj düzenlemeleri açık alanların konfor düzeyini artırmaktadır. Konforlu çevreler, yaşlı bireylerin açık alanları daha uzun süre ve daha aktif kullanmasına olanak sağlamaktadır (Shin, 2016).
- Emniyet ve güvenlik bileşeni, kullanıcıların mekânda kendilerini fiziksel ve psikolojik açıdan güvende hissetmelerini ifade etmektedir. Kaymaz zeminler, iyi aydınlatılmış yürüyüş yolları, açık görüş alanları ve güvenli dolaşım düzeni huzurevi açık alanlarında güvenlik algısını güçlendiren önemli tasarım unsurlarıdır. Güvenli çevreler, yaşlı bireylerin mekâni daha bağımsız ve rahat kullanabilmesine katkı sağlamaktadır (Parfenova ve ark., 2020).
- Uygunluk (uyum) bileşeni, çevresel özelliklerin kullanıcıların fiziksel ve davranışsal ihtiyaçlarıyla uyumlu olmasını ifade etmektedir. Dinlenme alanları, yürüyüş parkurları ve ergonomik oturma elemanları gibi düzenlemeler yaşlı bireylerin açık alan kullanımını destekleyen önemli tasarım öğeleri arasında yer almaktadır. Bu uyum, mekânın işlevselliğini artırarak kullanıcı deneyimini olumlu yönde etkilemektedir (Barker, 1968).
- Kollektivizm (sosyal etkileşim) bileşeni, kullanıcıların sosyal ilişkiler kurabileceği mekânların varlığı ile ilişkilidir. Bahçe oturma alanları, grup etkinlik alanları ve ortak kullanım mekânları huzurevlerinde sosyal iletişimi destekleyen önemli alanlardır. Açık alanlarda sosyal etkileşimi teşvik eden düzenlemeler, yaşlı bireyler arasındaki sosyal bağların güçlenmesine ve yalnızlık hissinin azalmasına katkı sağlamaktadır (Cho ve ark., 2013).
- Kişiselleştirme bileşeni, kullanıcıların çevre üzerinde belirli ölçüde kontrol sahibi olabilmesi ve mekâni kendilerine ait hissedebilmesi ile ilişkilidir. Küçük bahçe alanları, bireysel oturma köşeleri veya kişisel kullanım alanları huzurevi açık alanlarında kişiselleştirme imkânı sunan düzenlemeler arasında yer almaktadır. Bu tür uygulamalar kullanıcıların mekâna aidiyet duygusunu güçlendirmektedir (Jusan, 2007).
- Son olarak anlam bileşeni, bireylerin bir mekâna yüklediği duygusal ve sembolik değerleri ifade etmektedir. Doğal peyzaj öğeleri, tanıdık mekânsal düzenler ve kültürel referanslar huzurevi açık alanlarının kullanıcılar için daha anlamlı hale gelmesini sağlamaktadır. Bu tür unsurlar yaşlı bireylerin mekâna bağlılık geliştirmesine ve çevreyi daha olumlu değerlendirmesine katkı sağlamaktadır (Giuliani ve Scopelliti, 2009).

Çevre psikolojisi bağlamında ele alınan bu bileşenler, huzurevi açık alanlarının kullanıcılar tarafından nasıl algılandığını ve değerlendirildiğini açıklamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu çevresel bileşenlere ilişkin tercihlerin tüm kullanıcılar için aynı olmadığı, bireylerin demografik özelliklerine bağlı olarak farklılık gösterebildiği bilinmektedir. Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sağlık durumu, fiziksel hareket kabiliyeti ve geçmiş yaşam deneyimleri gibi faktörler, yaşlı bireylerin mekâni algılama biçimlerini ve açık alan kullanımına yönelik beklentilerini etkileyebilmektedir. Bu nedenle huzurevi açık alanlarının değerlendirilmesinde kullanıcı özelliklerinin dikkate alınması önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Özellikle yaşlı bireylerin fiziksel ve bilişsel kapasitelerinde meydana gelen değişimler, açık alanların kullanım biçimini ve çevresel tercihler üzerinde belirleyici olabilmektedir. Örneğin bazı kullanıcılar için güvenlik ve erişilebilirlik öncelikli bir ihtiyaç olarak öne çıkarken, bazı kullanıcılar için estetik kalite, sosyal etkileşim olanakları ya da doğayla temas gibi unsurlar daha belirleyici olabilmektedir. Benzer şekilde, bireylerin geçmişte yaşadıkları çevresel deneyimler veya kültürel alışkanlıkları da mekâna yüklenen anlamı ve mekânsal memnuniyet düzeyini etkileyebilmektedir. Bu durum, huzurevi açık alanlarının tasarım ve değerlendirme sürecinde kullanıcı temelli bir yaklaşımın benimsenmesini gerekli

kılmaktadır. Bu bağlamda, huzurevi kullanıcılarının çevresel bileşenlere yönelik algı ve tercihlerini ortaya koyabilmek amacıyla doğrudan kullanıcı görüşlerine başvurulması önem taşımaktadır. Kullanıcılarla gerçekleştirilecek anket çalışmaları, açık alanların hangi özelliklerinin daha fazla tercih edildiğini, hangi unsurların kullanımını sınırladığını ve farklı kullanıcı grupları arasında nasıl farklılıklar bulunduğunu belirlemeye yardımcı olmaktadır. Elde edilen veriler, huzurevi açık alanlarının kullanıcı ihtiyaçlarına daha duyarlı ve işlevsel biçimde tasarlanmasına katkı sağlayarak yaşlı bireylerin mekânsal memnuniyetinin ve yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır.

3.YÖNTEM

Araştırmada, huzurevi açık alanlarındaki tasarım bileşenlerinin çevre psikolojisi yaklaşımı çerçevesinde kullanıcı algıları doğrultusunda incelenmesi amacıyla bir anket uygulanmıştır. Demografik değişkenlerin huzurevi kullanıcılarının mekânsal algısı ve çevre psikolojisi bileşenleri üzerindeki etkilerinin ortaya konması hedeflenerek, huzurevlerinde kullanıcı profillerine duyarlı tasarım ilkelerinin belirlenmesi ve mekânsal iyileştirmelerin kişiselleştirilmesi mümkün kılınmıştır.

3.1. Araştırma Alanı: Tahran Huzurevleri

Araştırma, İran/Tahran'da bulunan üç huzurevi merkezinde yürütülmüştür. Tahran'ın seçilme nedeni, araştırmacının yerel erişim imkanları ve İran/Tahran'da yaşlı bireylerin mekânsal algısı üzerine yapılan çalışmaların sınırlı olmasıdır. Huzurevlerinin seçim kriterleri ise; Tahran'da sakinlerinden veri toplanmasına izin veren ve açık alanlarında değerlendirmeye uygun donatılar barındıran merkezler olarak belirlenmiştir.

Kamal Yaşlı Gündüz Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, Youssef Abad – Fatemi (Cihad) Meydanı, Beistoun Caddesi, Sokak 1, No:53 adresinde yer almakta olup, Tahran'ın merkezi bir noktasında konumlanmıştır. 1990 yılından bu yana faaliyet gösteren merkezin toplam alanı 2000 m²'dir ve ağaçlık avlusu, yaşlıların günlük aktivitelerine uygun mekanlar sunmaktadır. Merkezin doluluk oranı %100 olup, toplam 50 kişi (21 kadın, 29 erkek) konaklamaktadır.

Fereshteh Yaşlı Bakım Merkezi, El-Ceazmi Caddesi, Sokak 213/5, No:7 adresinde yer almakta ve 3500 m² alana sahiptir. Açık alanları, yaşlıların günlük aktivitelerine uygun donatılarla düzenlenmiştir. Merkezin doluluk oranı %100 olup, toplam 220 kişi (118 kadın, 102 erkek) konaklamaktadır.

Parham Huzurevi, Gıtrıye Bulvarı, Tavadi Sokak, Birinci Sokağın Sonu, No:1 adresinde bulunmaktadır. 1987 yılından bu yana faaliyet gösteren merkez, 5000 m² alana sahip olup çatı bahçeleri ve ağaçlık açık alanları ile yaşlıların günlük aktivitelerine uygun mekânlar sunmaktadır. Merkezin doluluk oranı %100 olup, toplam 200 kişi (93 kadın, 107 erkek) konaklamaktadır.

Araştırma sürecinde, üç farklı huzurevinde konaklayan toplam 480 sakin arasında yaşlılık ve rahatsızlık gibi nedenlerden dolayı veriler 383 katılımcıdan toplanmıştır. Bu veri seti, huzurevi açık alanlarındaki çevresel bileşenlerin kullanıcı algıları üzerindeki etkilerini analiz etmek için temel oluşturmuştur. İki bölümden oluşan anket araştırmacı tarafından yüz yüze yapılmış, öncesinde katılımcılara, araştırmacının gönüllülük esasına dayalı yapıldığı ve katılım konusunda seçme haklarının bulunduğu bildirilmiştir.

İlk bölümde katılımcıların demografik özellikleri sorgulanmıştır. İkinci bölümde çevre psikolojisinin bileşenleri bakımından değerlendirme yapılmıştır.

3.2. İstatiksel Değerlendirme

Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesi için SPSS 22.0 paket istatistik programı kullanılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri ve sorulara vermiş oldukları yanıtlar betimsel istatistik analizleri gerçekleştirilerek frekans ve yüzde değerleri incelenmiştir. Verilerin normal dağılıma uyum sağlayıp sağlamadığı incelendiğinde verilerin Shapiro-Wilk testi sonuçları anlamlı çıkmış ($p < 0,05$) ve çarpıklık-basıklık değerlerinin de $\pm 1,5$ aralığının dışında olduğu ve verilerin normal dağılıma uymadığı belirlenmiştir. Bu bağlamda analizlerde non-parametrik test tekniklerinden yararlanılmıştır. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtların karşılaştırılmasında, ikili grupların analizinde Mann-Whitney U testi; ikiden daha fazla gruplu özelliklerin karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Her iki test de verilerin hangi grupta daha yüksek ya da düşük değerlere sahip olduğunu belirlemeye yardımcı olmaktadır.

Testlerin sonuçları değerlendirilirken, farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını anlamak için anlamlılık düzeyi olarak %5 sınırı (0,05) esas alınmıştır. Bu bağlamda test sonucunda elde edilen p değeri 0,05'ten küçükse, gruplar arasında gerçekten bir fark olduğu kabul edilmiştir.

3.2.1. Demografik Özellikler ve Mekansal Algı

Araştırmanın ilk bölümünde; 383 huzurevi sakininin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim seviyesi ve huzurevinde konaklama sürelerine ait demografik özelliklerini içeren veriler toplanmıştır. Bu inceleme, örneklemin tanımlanması ve çalışmanın iç geçerliliğinin sağlanması açısından gerçekleştirilmiştir. Katılımcı profilinin ortaya konması, sonraki analizlerde değişkenler arası ilişkilerin yaş, cinsiyet gibi temel faktörlerden etkilenip etkilenmediğinin anlaşılmasını sağlamaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Özellik	Frekans (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
<i>Kadın</i>	153	62,7
<i>Erkek</i>	230	37,3
Yaş		
<i>60-70</i>	76	19,8
<i>71-80</i>	192	50,1
<i>81 ve üzeri</i>	115	30,1
Medeni durum		
<i>Evli</i>	153	62,7
<i>Bekar</i>	230	37,3
Eğitim Seviyesi		
<i>Lise ve altı</i>	203	53
<i>Lisans</i>	119	31
<i>Yüksek Lisans ve üzeri</i>	61	16
Huzurevinde konaklama süresi		
<i>5 yıldan az</i>	278	72,5
<i>5-10 yıl</i>	81	21
<i>10 yıldan fazla</i>	24	6,2
Toplam	383	100

Araştırmada ikinci olarak; demografik değişkenlerin, huzurevi kullanıcılarının mekânsal algıları ile çevre psikolojisi bağlamındaki çeşitli bileşenler üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla anket gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda kullanıcıların mekânsal algısı ve deneyimi; duyuşsal uyarılar, erişim, algılama yeteneği, anlam, eşleştirme, kolektivizm, kişiselleştirme, estetik, konfor, emniyet ve güvenlik gibi çevre psikolojisi bileşenleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Böylece huzurevlerinde kullanıcı profillerine duyarlı tasarım ilkelerinin belirlenmesi ve mekânsal iyileştirmelerin kişiselleştirilmesi için bilimsel bir zemin oluşturulmuştur. Farklılıklar non-parametrik test teknikleri ile sırasıyla incelenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Bileşenlerin Demografik Değişkenlere Göre Farklılıkları

Bileşenler	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Düzeyi	Kalış Süresi
Duyusal Uyarım	.001 ⁺	.000 ⁺⁺	.326 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺⁺
Erişim	.002 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺⁺
Algılama	.000 ⁺	.000 ⁺⁺	.261 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺⁺
Anlam	.004 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺⁺
Uygunluk	.022 ⁺	.000 ⁺⁺	.410 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺⁺
Kolektivizm	.000 ⁺	.067 ⁺⁺	.281 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺⁺
Bireyselleştirme	.002 ⁺	.006 ⁺⁺	.002 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺⁺
Estetik	.009 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺⁺
Konfor	.008 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺⁺
Emniyet ve Güvenlik	.061 ⁺	.000 ⁺⁺	.410 ⁺	.000 ⁺⁺	.000 ⁺⁺

*p<0,05; Mann-Whitney U⁺; Kruskal Wallis H⁺⁺

- Duyusal uyarım bileşenine ilişkin sorular “huzurevi kullanıcılarının açık alanlara yönelik memnuniyet düzeylerini belirlemek amacıyla analiz edilmiştir”. Yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre katılımcıların duyuşsal uyarım ile ilgili değerlendirmelerinin cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaştığı belirlenmiştir (p=0,001). Kruskal-Wallis H testi sonuçları ise duyuşsal uyarım bileşeni açısından yaş grupları (60–70, 70–80 ve 80 yaş ve üzeri) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermiştir (p<0,001). Buna karşılık medeni durum değişkeni açısından yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda katılımcıların memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p = 0,326). Ayrıca eğitim düzeyi ve huzurevinde kalış süresi değişkenleri için yapılan Kruskal-Wallis H testi sonuçları, duyuşsal uyarım bileşeni bakımından katılımcıların memnuniyet düzeylerinin hem eğitim düzeyine hem de huzurevinde kalış süresine göre istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaştığını ortaya koymuştur (p <0,001).
- Erişim bileşeni kapsamında “yürüyüş yolları, zemin güvenliği ve oturma alanlarının konumlandırılması gibi unsurlar değerlendirilmiştir”. Analiz sonuçları, erişilebilirlik algısının cinsiyet, yaş, medeni durum ve huzurevinde kalış süresi değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini

ortaya koymuştur ($p < 0,05$). Özellikle 60–70 yaş aralığındaki katılımcıların çevredeki fiziksel engellere daha fazla dikkat çektikleri belirlenmiştir. Ayrıca huzurevinde 5–10 yıl arası kalan bireylerin erişilebilirlik sorunlarına karşı daha duyarlı oldukları tespit edilmiştir.

- Algılama bileşeni kapsamında “açık alanlardaki ses yansımaları, görsel-işitsel yönlendirmeler ile kullanılan renk ve malzemelere ilişkin memnuniyet düzeyleri değerlendirilmiştir”. Analiz sonuçları, algılama yeteneğinin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve huzurevinde kalış süresi değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur ($p < 0,05$). Buna karşılık medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p = 0,261$). Ayrıca özellikle 60–80 yaş aralığındaki katılımcıların açık alanlarda ses yansımalarının rahatsızlık yarattığı konusunda benzer görüşlere sahip oldukları belirlenmiştir.
- Anlam bileşeni kapsamında “huzurevi açık alanlarının kullanıcılar için oluşturduğu manevi bağ ve akılda kalıcılık düzeyi değerlendirilmiştir”. Analiz sonuçları, anlam bileşeninin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve huzurevinde kalış süresi değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur ($p < 0,05$). Özellikle 60–70 yaş aralığındaki katılımcıların açık alanlardaki yeşil alanları daha “unutulmaz” ve “önemli” olarak değerlendirdikleri belirlenmiştir. Bu durum, bu yaş grubunun doğal çevre unsurlarına daha güçlü bir duygusal bağlılık geliştirdiğini göstermektedir.
- Uygunluk bileşeni kapsamında “huzurevi binalarının yüksekliği ve aktivite alanlarında rahatsız edilme durumu değerlendirilmiştir”. Analizler, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve huzurevinde kalış süresine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir ($p < 0,05$), ancak medeni duruma göre fark bulunmamıştır ($p=0,410$). Eğitim düzeyine bağlı farklılıklar, çevresel algının bilişsel ve kültürel sermaye ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.
- Kolektivizm alt boyutunda “toplu kullanım alanlarındaki ekipman, görsel rahatsızlık unsurları ve sosyal etkileşim olanakları incelenmiştir”. Analizler, cinsiyet ($p < 0,001$), eğitim düzeyi ($p < 0,001$) ve huzurevinde kalış süresi ($p < 0,001$) açısından katılımcıların değerlendirmelerinde anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Buna karşılık yaş ($p=0,067$) ve medeni durum ($p=0,281$) değişkenleri açısından fark bulunmamıştır; bu durum, kolektif alanlara ilişkin algının bireysel geçmişten ziyade mekânın işlevselliği, erişilebilirliği ve sosyal kullanım olanaklarıyla daha yakın ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Uzun süreli sakinler, ortak alanların sosyal yapısı, estetik nitelikleri ve kullanım yoğunluğu hakkında daha derin deneyimler edinirken, kısa süreli kullanıcılar bu alanların işlevselliğini daha yüzeysel değerlendirmektedir.
- Bireyselleştirme alt boyutunda “katılımcıların yalnız kalabilecekleri alanlar ve mekân düzenlemelerini değiştirme olanağı değerlendirilmiştir”. Analizler, cinsiyet ($p=0,002$), yaş ($p=0,006$), medeni durum ($p=0,002$), eğitim düzeyi ($p < 0,001$) ve huzurevinde kalış süresi ($p < 0,001$) değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Özellikle 60–70 yaş aralığındaki katılımcılar bazı alanları düzenleme konusunda daha çekingen olurken, evli bireyler ortak yaşam alanlarına yönelik alışkanlıkları nedeniyle farklı tutumlar geliştirmiştir. Eğitim düzeyi ve uzun süreli kalış, katılımcıların kendi alanlarını belirleme ve mekânı kişiselleştirme yetilerini artıran belirleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır.
- Estetik bileşeni kapsamında “katılımcıların mekânlarda rahat hissetme, yeşil alanlar ve temizlik-hijyen algıları değerlendirilmiştir”. Analizler, cinsiyet ($p < 0,001$), yaş ($p < 0,001$), medeni durum ($p < 0,001$), eğitim düzeyi ($p < 0,001$) ve huzurevinde kalış süresi ($p < 0,001$) değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Özellikle 60–70 yaş aralığındaki katılımcılar yeşil alanların önemi ve akılda kalıcılığı konusunda farklı görüşler bildirmiştir. Eğitim düzeyi, katılımcıların mekânı sosyal ve kültürel bağlamda algılama biçimini etkilemekte; uzun süreli sakinler ise estetik unsurları daha tutarlı ve derinlemesine değerlendirmektedir.
- Konfor bileşeni kapsamında “huzurevinin konumu ve iklimsel değişiklikler karşısında dış mekânlarda alınan önlemler değerlendirilmiştir”. Analizler, cinsiyet açısından anlamlı farklılık göstermiştir (Mann-Whitney U, $p=0,008$), bu da erkek ve kadın katılımcıların konfor algılarında farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Yaş grupları (60–70, 70–80, 80+) arasında yapılan Kruskal-Wallis H testi sonuçları da istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,001$); özellikle genç yaş grubundaki katılımcılar konforu farklı biçimde algılamaktadır. Medeni durum değişkeni açısından yapılan Mann-Whitney U testi, katılımcıların konfor puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermiştir ($p < 0,001$), bu da sosyal bağlar ve ortak yaşam alışkanlıklarının konfor algısını etkilediğini

göstermektedir. Eğitim düzeyi açısından yapılan Kruskal-Wallis H testi ise lise ve altı, lisans ve yüksek lisans üstü grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar ortaya koymuştur ($p < 0,001$); bu durum, eğitim düzeyinin kullanıcıların çevresel koşulları değerlendirme ve algılama biçimini etkilediğini göstermektedir. Son olarak, huzurevinde kalış süresi analizleri de (5 yıldan az, 5–10 yıl, 10 yıl ve üzeri) konfor algısında anlamlı farklar olduğunu ortaya koymuştur ($p < 0,001$); uzun süreli sakinler mekânın iklimsel ve çevresel koşullarına daha iyi uyum sağlarken, kısa süreli sakinler daha farklı ve hassas bir değerlendirme yapabilmektedir.

- Emniyet ve güvenlik bileşeni kapsamında “katılımcılara yabancı giriş-çıkışları, doğal afet önlemleri, yaya yollarındaki aydınlatma ve genel güvenlik algıları sorulmuştur”. Analizler, cinsiyet ($p = 0,061$) ve medeni durum ($p = 0,410$) açısından anlamlı fark olmadığını göstermiştir; bu durum, bu demografik faktörlerin güvenlik algısını etkilemediğini ortaya koymaktadır. Buna karşılık, yaş ($p < 0,001$), eğitim düzeyi ($p < 0,001$) ve huzurevinde kalış süresi ($p < 0,001$) açısından anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Yaşlı katılımcılar, fiziksel güç ve duysal kayıplar nedeniyle güvenlik kaygılarının artmasıyla farklı değerlendirmeler yaparken, eğitim düzeyi ve uzun süreli kalış, bireylerin mekânın güvenlik ve emniyet olanaklarını algılama biçimini etkilemektedir.

3.3. Bulgular ve Tartışma

Araştırma kapsamında katılımcıların çevresel algısı, açık alan kullanım tercihleri ve tasarım kriterleri ile memnuniyet düzeyleri arasındaki ilişkiler demografik özellikler temelinde değerlendirilmiştir. Analizler, katılımcıların mekânı algılama ve kullanma biçimlerinin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve huzurevinde kalış süresi gibi değişkenlere bağlı olarak farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur.

Cinsiyet faktörüne göre bakıldığında; kadın katılımcılar, duysal uyarım, algılama yeteneği, anlam, uygunluk, kolektivizm ve bireyselleştirme boyutlarında erkeklerden daha eleştirel ve hassas algılar geliştirmiştir. Erkekler ise genel olarak mekânı işlevsellik ve kullanım açısından değerlendirmiştir. Konfor ve estetik boyutlarında da kadınlar daha yüksek duyarlılık göstermiştir. Emniyet ve güvenlik boyutunda ise cinsiyete bağlı fark görülmemiştir. Yaş faktörü açısından incelendiğinde; tüm boyutlarda yaş grupları arasında anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. 60–70 yaş aralığındaki katılımcılar duysal ve algısal göstergelere daha duyarlı iken, yaşlı gruplar (70+) mekânı daha alışılmış ve otomatik bir şekilde değerlendirmiştir. Katılımcıların algı ve tercihleri medeni durumlarına göre incelendiğinde; evli katılımcılar, ortak yaşam alanları ve kolektivizm boyutlarında farklı beklentiler sergilerken; bekar katılımcılar bireyselleştirme ve kişisel kullanım alanlarını daha öncelikli görmüştür. Eğitim düzeyi faktörü ele alındığında; yüksek eğitilmiş bireyler, mekânı eleştirel, estetik ve sosyal bağlamda değerlendirme eğilimi göstermiş, buna karşılık düşük eğitilmiş katılımcılar mekânı temel işlevsellik ve erişim odaklı algılamıştır. Huzurevinde kalış süresine göre; kısa süreli sakinler çevresel uyarınlara daha eleştirel değerlendirmiş, uzun süreli sakinler mekâna alışmış ve algıları daha tutarlı olmuştur.

Araştırma bulguları, çevresel psikoloji ve yaşlı yaşam mekânları literatürü ile büyük ölçüde uyum göstermektedir. Özellikle yaş faktörünün çevresel algı üzerindeki etkisi, Lawton ve Nahemow (1973) tarafından geliştirilen “çevresel uyum” modeli ile açıklanabilmektedir. Bu modele göre bireylerin çevresel uyarınlara verdikleri tepkiler yaşla birlikte değişmekte ve çevresel talepler ile bireysel kapasite arasındaki denge algısal değerlendirmeleri belirlemektedir. Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular (60–70 yaş) aralığı grubunun çevresel uyarınlara daha duyarlı olduğunu, ileri yaş grubunun ise mekânı daha alışılmış bir deneyim çerçevesinde değerlendirdiğini göstermektedir. Açık alan kullanım tercihleri açısından elde edilen bulgular, huzurevi tasarımında kullanıcıların yaş, cinsiyet ve yaşam deneyimi gibi bireysel özelliklerinin dikkate alınmasının önemini göstermektedir. Marquardt (2011) ve Zeisel (2006) tarafından yapılan çalışmalar da yaşlı yaşam mekânlarında standart planlama yaklaşımlarının kullanıcı memnuniyetini sınırlayabileceğini ve kullanıcı merkezli tasarım yaklaşımlarının daha başarılı sonuçlar verdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bulgular, demografik faktörlerin huzurevi kullanıcılarının çevresel algıları üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Cinsiyet ve yaş, duysal, algısal ve bireysel kullanım boyutlarında etkili olurken medeni durum, sosyal ve anlam boyutlarıyla ilişkili olabilmektedir. Bunun yanı sıra eğitim düzeyi, mekânı eleştirel değerlendirme kapasitesini artırmaktadır. Huzurevinde kalış süresi ise alışma ve deneyimle algı tutarlılığı sağlamaktadır.

4. SONUÇ

Bu araştırma, Tahran Şehrinde yer alan üç huzurevinin açık alanları ile sınırlı olup, huzurevi kullanıcılarının açık alanlara ilişkin çevresel algılarını, kullanım tercihlerini ve memnuniyet düzeylerini değerlendirmektedir. Bununla birlikte, çalışma kapsamında ele alınan çevresel algı, erişilebilirlik, konfor, estetik ve sosyal etkileşim gibi tasarım kriterleri, yalnızca huzurevi açık alanları için değil, yaşlı bireylerin kullandığı diğer kamusal ve yarı kamusal mekânlar için de geçerli olabilecek niteliktedir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, huzurevlerinde tasarım ve planlama sürecinde kullanıcı demografik özelliklerinin göz önünde bulundurulmasının önemini ortaya koymakta ve yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik veri temelli, kullanıcı odaklı ve yaşlı dostu tasarım mekânsal tasarım stratejilerinin geliştirilmesi açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Bu noktada öncelikle veri temelli tasarım yaklaşımı stratejisinin dikkate alınması önemli görülmektedir. Kullanıcı memnuniyeti, çevresel algı ve davranış verileri düzenli olarak toplanmalı, analiz edilmeli ve demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, huzurevinde kalış süresi) göz önünde bulundurularak mekân tasarım kararları desteklenmelidir. Ölçülebilir göstergeler (duyusal uyum, erişilebilirlik, konfor, estetik vb.) temel alınarak öncelikli müdahale alanları belirlenmelidir. Huzurevi mekânsal tasarım kararlarının kullanıcı odaklı bir yaklaşımla ele alınması, anket, gözlem ve mülakat verileriyle ihtiyaçların belirlenmesi önemlidir. Yaşlı bireylerin kullanımına sunulan rekreasyon alanlarının çekiciliği yeşil alanlar, doğal ışık, gölgelik alanlar gibi öğeler ile desteklenmelidir. Kolektif alanlar, sosyal etkileşim ve ortak aktiviteleri destekleyecek biçimde donatılmalıdır. Erişilebilirlik, duyu uyum, güvenlik ve emniyet, estetik ve konfor gibi yaşlı dostu tasarım ilkeleri çerçevesinde; yaya yolları, rampalar, oturma ve duraklama alanları yaşlıların güvenli ve rahat hareketini sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Ayrıca renk kontrastları, ses yalıtımı ve yönlendirme işaretleri ile mekân navigasyonu kolaylaştırılmalıdır. Güvenlik ve emniyet açısından ise, huzurevlerinde aydınlatma, gözetim ve afet önlemleri ile güvenli bir çevre sağlanmalıdır.

Sonuç olarak; veri temelli, kullanıcı odaklı ve yaşlı dostu tasarımların kullanıcıların gerçek ihtiyaçlarını ve algılarını esas alarak, fiziksel, sosyal ve duyu uyum refahı destekleyen mekânlar yaratabileceği dikkate alınmalıdır. Bu yaklaşımın bir yandan kullanıcı memnuniyetini artırırken diğer yandan huzurevi ve yaşlı bakım mekânlarının etkinliğini ve sürdürülebilirliğini güçlendirebileceği öngörülmektedir.

Bu konuda ayrıca; çevre psikoloğu Harold Proshansky tarafından yapılan çalışmaların dikkate alınması önemli görülmektedir. Proshansky, araştırmalarında çevre psikolojisinde problem odaklı bir yaklaşımın önemine dikkat çekerek, problemin laboratuvar ortamında değil, gerçek hayatta devam eden ve ortaya çıkan sorunlar olması gerektiğini belirtmektedir. Buna bağlı olarak çevre psikolojisinin laboratuvar ortamında inşa edilmiş bir toplumu değil, gerçekte sorunlarla iç içe yaşayan bir toplumu yansıtmaması gerektiğini vurgulanmaktadır (Proshansky,1976; Proshansky, 1973a; Proshansky,1973b; Proshansky ve Ohanlon, 1977). Bu görüşler doğrultusunda bu konuda daha kapsamlı sonuçlara ulaşabilmek amacıyla gelecekte gerçekleştirilecek çalışmaların farklı şehirlerde ve kültürel bağlamlarda yer alan huzurevlerini kapsayacak şekilde genişletilerek karşılaştırmalı araştırmalar ile sürdürülmesi yaşlı yaşam mekânlarının tasarımına yönelik daha genellenebilir sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Altuncu, D. (2016). Mekân, estetik ve simgeleştirme ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8(2), 45–56.
- Barker, R. G. (1968). *Ecological psychology: Concepts and methods for studying the environment of human behavior*. Stanford University Press.
- Bonnes, M., Bonaiuto, M., & Lee, T. (2009). Environmental psychology. In J. B. Byrne (Ed.), *Encyclopedia of life support systems (EOLSS)*. UNESCO.
- Brady, E., & Prior, J. (2020). Environmental aesthetics and landscape design. *Landscape Research*, 45(3), 305–318.
- Chen, Y., Yuan, Y., & Luo, T. (2022). Sensory landscape design and its effects on elderly well-being in urban green spaces. *Urban Forestry & Urban Greening*, 68, 127–458.
- Cho, J., Lee, S., & Kim, J. (2013). The influence of social interaction spaces on elderly well-being in residential environments. *Journal of Housing for the Elderly*, 27(4), 345–362.
- Çapcıoğlu, İ., & Alpay, G. (2019). Huzurevi bahçelerinin yaşlı bireylerin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılama düzeyi üzerine bir araştırma. *Peyzaj Mimarlığı Dergisi*, 15(2), 21–33.

- Dehkordi, S. M., Rahimi, A., & Ghanbari, M. (2024). Environmental design factors affecting quality of life in elderly care centers. *Journal of Environmental Psychology, 91*, 102123.
- Efe, A., & Aydemir, H. (2015). Yaşlı bakım kurumlarının sosyal ve mekânsal özellikleri üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 15*(35), 91–110.
- Eliasi, A., Yazdi-Feyzabadi, V., & Ghorbanian, A. (2017). Health status and policy needs of the aging population in Iran. *Iranian Journal of Public Health, 46*(7), 987–995.
- Eser, S., Saatli, G., Eser, E., Baydur, H., & Fidaner, C. (2010). Yaşlılarda yaşam kalitesi ve sağlık göstergeleri üzerine bir değerlendirme. *Türk Geriatri Dergisi, 13*(1), 1–8.
- Giuliani, M. V., & Scopelliti, M. (2009). Empirical research in environmental psychology: Past, present, and future. *Journal of Environmental Psychology, 29*(3), 375–386.
- Gifford, R. (2014). Environmental psychology matters. *Annual Review of Psychology, 65*(1), 541–579.
- Jusan, M. M. (2007). Identification of users' expectations in housing design and the concepts of personalization. *Housing Studies, 22*(2), 213–237.
- Karadağ, A., & Turut, H. (2013). Çevresel algı ve mekânsal davranış ilişkisi üzerine kuramsal bir değerlendirme. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 8*(1), 1–12.
- Lawton, M. P., & Nahemow, L. (1973). Ecology and the aging process. In C. Eisdorfer & M. P. Lawton (Eds.), *The psychology of adult development and aging* (pp. 619–674). American Psychological Association.
- Majdi, M. R., Ghasemi, M., & Mohammadi, A. (2011). Aging population and health care planning in developing countries. *International Journal of Gerontology, 5*(3), 134–138.
- Marquardt, G. (2011). Wayfinding for people with dementia: A review of the role of architectural design. *Health Environments Research & Design Journal, 4*(2), 75–90.
- Mokhtari, F., Ghasemi, N., & Ahmadi, S. (2019). Social support and quality of life among the elderly. *Iranian Journal of Ageing, 14*(2), 178–191.
- Moor, I., Spallek, J., & Richter, M. (2022). Explaining socioeconomic inequalities in self-rated health: The role of neighborhood environment. *Social Science & Medicine, 198*, 24–31.
- Nasar, J. L. (2011). Environmental psychology and urban design. In *Companion to urban design* (pp. 162–174). Routledge.
- Nielsen, T. S., Hansen, K. B., & Harder, H. (2021). The restorative effects of nature environments on human well-being. *Urban Forestry & Urban Greening, 58*, 126–938.
- Nikpour, S., & Hasanakizadeh, F. (2020). Awareness and lifestyle factors influencing healthy aging. *Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research, 25*(2), 123–129.
- Parfenova, A., Zheleznyakova, A., & Kirsanova, N. (2020). Safety and security in urban environments for elderly populations. *Sustainability, 12*(14), 5673.
- Polat, S. (2016). Yaşlı dostu kentler ve sosyal mekânların planlanması. *Kent Araştırmaları Dergisi, 7*(2), 55–68.
- Proshansky, H. M. (1973a). Environmental psychology: Man and his physical setting. *Journal of Social Issues, 29*(4), 1–18.
- Proshansky, H. M. (1973b). The city and self-identity. *Environment and Behavior, 5*(2), 147–169.
- Proshansky, H. M. (1976). Environmental psychology and the real world. *American Psychologist, 31*(5), 303–310.
- Proshansky, H. M., & Ohanlon, T. J. (1977). Environmental psychology: Origins and development. *Annual Review of Psychology, 28*, 1–27.
- Richardson, M., & Butler, C. (2022). Nature connection and wellbeing: A systematic review. *People and Nature, 4*(2), 321–335.
- Sarı, Y., & Uçar, A. (2024). Yaşlı bireyler için doğa temelli terapötik mekânların tasarım ilkeleri. *Peyzaj Araştırmaları Dergisi, 12*(1), 45–59.

- Sethuraman, K. (2023). Biophilic design and psychological well-being in built environments. *Journal of Environmental Design*, 18(1), 67–82.
- Shin, W. S. (2016). The influence of forest therapy on psychological comfort. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 13(3), 1–12.
- Şahin, E., & Satıcı, S. A. (2022). Doğal çevre ile temasın psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 42(2), 205–220.
- Thompson, C. W. (2018). Landscape and environmental design for health and wellbeing. *Landscape and Urban Planning*, 178, 12–24.
- Üçok, S. (2018). Yaşlı bakım yapılarında mekânsal organizasyon ve kullanıcı memnuniyeti. *Mimarlık Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 33–45.
- Vural, T. (2020). Çevre psikolojisi ve mimarlık ilişkisi üzerine kuramsal bir değerlendirme. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 5(1), 15–26.
- Yurgün, B. (2020). Biophilic design principles in contemporary architecture. *Journal of Architecture and Urbanism*, 44(1), 25–36.
- Zeisel, J. (2006). *Inquiry by design: Environment/behavior/neuroscience in architecture, interiors, landscape, and planning* (Revised ed.). W. W. Norton & Company.